

Onda är alltid de a

ad fick vanliga amerikanska pojkar i 20-årsåldern att massakrera 100 barn, kvinnor och gamla i Son My 1968? Det är enkelt att etikettera löjtnant William Calley och en handfull andra som psykoater, men i vart fall Calley har skött sig väl efter sitt symboliska straff och är i dag en aktad medborgare i Columbia, Georgia.

EXT: **KNUT CARLQVIST**

nomenet har gett upphov till en hel del forskning. Stanley Milgrams experiment vid Yale 60-63 är det mest bekanta. Försökspersonerna sökte sig mäta inlärning genom att utdela shocker och varje misslyckande från (den införde) elevens sida straffades med allt starkare elektriska stötar, till slut dödlig dos. Försöksledaren insisterade på att försöksserien skulle avslutas. Om eleven var placerad i ett angränsande rum höll han inte kunde höras, fullföljde så gott som samtliga försöksserier. Om eleven kunde höras från rummet genom skrik och slutligen tystnad fullföljde 65 procent. Om eleven satt i samma rum och också kunde ses fullföljde 40 procent. Detta motsvarar erfarenheterna från Vietnam. Av 520ornas piloter vägrade få sina uppdrag. Men omkring 40 procent av Calleys kompani deltog i massakern i Son My.

IR FÖRKÄRLAS EN SÅDAN BLODTRÖST? Om det är psykoanalytikern Ludvig Igra skrivit en essäisk bok, *Den tunna hinnan mellan omsorg och smärta*. Och han väljer förstas en individualpsykologisk ansats. Grundfrågan lyder: "Hur är det över huvud taget möjligt för en människa att skada eller döda annan människa?" Igra anser att hon måste vara våld på sig själv för att förmå sig att skada andra. Grymheten, hävdar Igra, är inte medfödd, är biologiskt given, utan framvuxen ur den mänskliga kulturen. Var och en har kapaciteten att bli grymhet men också möjligheten att avstå. Ifrån Igras synvinkel har Calley och andra deltagare i massakern varit oförmögna att tygla sin grymhet, alternativt känt för att skjuta skallen av dödbarn, medan de handfull personer som mötte sig eller försökte begränsa den var mer mogna och integrerade personligheter. Det är inte alldeles givet. Dissidenterna kan – och en annan förklaringsmodell – vara kompakt knäppskallar, simulanter, pårökta hippies, samvargar och blodiga typer som läste Petrarca. Joseph Hellers Moment 22 är det de friska, socialt välanpassade människorna som säger "Ja, nej!" och sätter sig bakom spakarna för sin sexnde bombflygning utan att fatta att det kan vara ras sista. Resten är bara intresserade av att överleva.

Freud står inte högt i kurs i dag, folk vill väl ha en defekta själsliv i fred. Men Igras argumentation är begriplig. De drag som Igra anser karakterisera typen Calley (och inte nödvändigt personen) igenkännliga från vardagslivet. Han talar om en

Under Vietnamkriget var det få soldater som vägrade utöva sina skyggsplikter.

destruktivitetens triad: narcissism, fientliga projektioner och – håll i er – analsadism. Det var vad som släpptes loss i Son My.

NARCISSISMEN KÄNNER VI MEST som självförhärligande. Barn kan skapa sig en värld som mer eller mindre kompenserar eller ersätter den verkliga. en självbild som gör livet uthärdigare. Vuxna med patologiska narcissistiska drag har kvar den självbild och försöker få den bekräftad. De skulle enligt Igra ha en dragnig till massrörelser, där de kan iscensätta sina fantasier. Men man kan lika gärna hävda att en del av dem skulle vara oförmögna att dela kollektiv entusiasm, i vilken form den än kommer.

Fientliga projektioner är enklare. Vi har väl alla räkat ut för arvsriften där någon släkting fräst "Du är bara ute efter pengarna", fast vi inte haft en tanke på pengar eller ens mattorna och mest undrat om det vore oartigt att ge sig av. Släktingen tillskriver oss i det läget ett ont uppsåt ("ute efter pengar") eftersom han eller hon själv är ute efter pengarna.

Fientliga projektioner är svåra att undvika vid konflikter. Jag tror inte att man kan misshandla eller slå ihjäl någon utan att, åtminstone tillfälligt, projicera allt ont på vederbörande. I en miljö där vietnameser refererades till som "gooks" eller "squint eyes" är marken förberedd.

Analisdismen. då? I klassisk freudiansk teori är den anala fasen en del av den psykosexuella utvecklingen. Där grundläggs förmågan till självkontroll, ordning och generositet, vilket kopplades till pottråningen och skambeläggandet av kroppsliga utsöndringar. Området är föremål för så mycket fänsande att Igra är lite besvärad över att gå in på det. Kliniskt kretsar det kring motsatspar som rent och orent, behålla och stöta bort, höja upp och förnedra. Ståddille, pedanteri, bacillskräck och grighet ses som störningar. Analisdismen kan enkelt sägas vara förnedringen och utstötningen av vad som inte hör till. Mobbar hänger sig åt den och kryddat med fientliga projektioner: Du är ju dum i huvudet. Acklig. Fet.

MEN SKULLE FYRA AV TIO I CALLEYS kompani kvala in som skulle psykiskt stöda? Må vara att det råder en viss snedrekterivering till militära förband, men det gäller i så fall även Yale. Själv menar Igra att "vem som helst" kan förvandlas till massmördare, även den mest timide kamer.

Det är att märka att Ludvig Igra resonerar utifrån individen. För att inte hemfalla åt ögarningar under press måste individen besitta en något så när integrerad personlighet. Att lappa ihop narcissister är i det närmaste omöjligt, så det är ingen framkomlig väg om vi vill förebygga våld. Han hoppas vart att anständigheten ska kunna bevaras i samverkan mellan individer och samhällen. Jag vet inte vad han tänker sig. Moraliska kampanjer av det slag vi har haft tretton på dusinet av på senare år, som de stora tidingarnas uthängning av nazister och mc-huliganer? Samtidigt påpekar han överraskande att människor sällan sparar ur, där de kan leva relativt ostörda av "maktens eller religionens egenintressen". "Igra förmåttelar sig tuddigt, men vad han säger

är att den traditionella gemenskapen, den primära sociala kontrollen, förebygger allvarigare övergrepp. Den håller de primitiva elementen på plats. När den upplöses går det illa. Det är, som Evert Taube skaldade, krig och politik som fördävar vår jord. Och, tillägger alltså Igra, religionen (med vilket han förmodligen avser kyrkan).

"Det har noterats att vi under den så kallade

hedniska tiden finner mycket få belägg för att människor dödats på grund av sin trosuppfattning... När den mono-teistiska idén börjar ta form blir en av dess beklagliga konsekvenser att intoleransen gör sitt inträde i historien. Skälet står att finna i mono-teistiska anspråk på universaltitet och allmängiltighet."

Hos naturfolken finns inte

begreppet ondska. Människor dör för att de blir gamla eller sjuka, av samma skäl som djur dör. Regn och torka växlar liksom jaktlyckan. Men om den svenska 1600-talsbondens mjölkko gick i sin, då kunde en illasinnad grannkäring ha drivit trollodom. Missväxt var ett Herrens straff för syndigt leverne, sade prästen från predikstolen. Djävulen bor i en kjölfäll.

Igra försöker rädda monotheismen undan den inbyggda intoleransen. Den är åtminstone inte dualistisk, menar han. Ondskan är inte en främmande makt och vi själva goda som potäter, tvärtom utgår såväl ont som gott från Herren och tjänar Hans syften. Ondskan är en potential inom var och en av oss, liksom godheten. Vad vi kan göra är att skaffa oss goda seder. Igra hänvisar till Talmud, där Herren säger att Han skulle föredra att människorna inte trodde på Honom men följde Hans lagar – i stället för tvärtom. De judiska skrifiärdens petimeterpådum om renhet och orenhet förefaller mig ända, för att nu kvacka inom Igras gebit, anallt påglädd. Och som klippta och skurna för tvångsneurotiker.

I SVENSK FOLKTRÖ VAR DET SÅ, att mötte man fagert kvinnfolk i skogen så skulle man ta sig i akt. Det kunde vara skogsrädet. Rådet var förföriskt och farligt, men inte ondskefullt. Det lockade och

lekte med männen men var likgiltigt för deras öde. Den man som föll för rådet, föll för sin egen svaghet. Motsvarigheten till rådet var för kvinnornas del Näcken. Rået och Näcken speglar bondesamhällets som frambragte dem. Man fick inte låtsasning ge efter för sina drifter, man kunde bli sittande med en zigenardotter eller bli

havande med en kolare.

När prästen fick korn på skogsrädet blev hon en trollkona och lusten till henne djävulens röst. Djävulen kunde ta sin bostad i vem som helst. Prästen laddade sina församlingsbord med ondska för att bättre kunna avlösa dem varje söndag. Han bekämpade den amoralska folktron. Men priset var att naturliga mänskliga drifter som kattja, lart-

PSYKC

Den tu
grymhe
Ludvig I
Natur o

ja och le
plötsligt
vet av sy
pogram
Den
är alltså
förutsat
Vi bär a
annat pi
rerna in
brutit s
krigstilt
kontrak

I SÅ FAL
saker. I
respek
som det
univers:
Toleran
lunda. I
Guds av
na, kan
att de är
avlelsen
dem för
mänskl
väpnad
struktu
humani

Ludvig
motsvar
sanna d
dagspre
(Igra sk
andem
derfall
regredie
Jugoslav
I jag h
ledare t
äterstår
hade gå
titisk ar
till och
skuld g
I dag
eller zig
ner och
har upp
Goda. V
etnisk r
amerik
Vietnar
tion på
etnisk z

MELLAN
och mil
Men St
sida, so
livets el
experin
sig, till
ter sig i
spesor
en, trot
är att vi